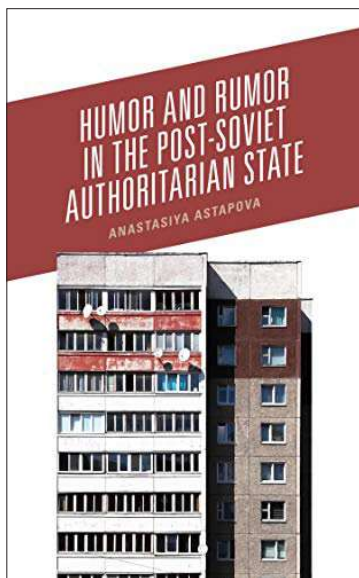

Приказ

Хумор у ауторитарном друштву – између гласине и политичког вица

Anastasiya Astapova. *Humor and Rumor in the Post-Soviet Authoritarian State*. Lanham: Lexington Books, 2021, 171 стр.

Монографија *Humor and Rumor in the Post-Soviet Authoritarian State* Анастасије Астапове документује и анализира постсовјетске политичке вицеве и гласине, њихов хумор, контекст настанка и преношења. Ауторка указује на блиску везу између политичког вица и аутократске реалности обележене прогоном и репресијом, узимајући у обзир чињеницу да је причање политички интонираних шала у СССР-у кажњавано шестомесечним затвором у гулазима, те да и друштва постсовјетских држава још увек негују наслеђене репресивне механизме и технике контроле. Фолклорна грађа прикупљена у току седмогодишњег теренског истраживања међу Белорусима на територији њихове матичне земље али и у иностранству, послужила је као основ за истраживање питања зашто је људима који живе у ауторитарним друштвеним системима хумор потребан, те како се, упркос потенцијалној казни, овакве усмене форме преносе и опстају на граници између шале и гласине, фикције и истинитости.

Студија осветљава свакодневни живот становника у аутократски устројеним друштвима попут белоруског. Ауторка се фокусира на анализу политичких вицева и гласина који представљају одраз како отпора, тако и резигнације према репресивном режиму. Потврђује се раније у литератури истицана чињеница да је политички фолклор богатији и разноврснији у друштвима склоним аутократији, те да функционише попут антипода политичкој пропаганди која је, уз елемент страха, главни механизам задржавања аутократских режима на власти. Ауторка се ослања на премису Џејмса Скота да овакви наративи остају скривени, да су врло често заборављани и незабележени, те да представљају су-

протност свему што се може подвести под јавна сведочанства о времену и начину живота становника недемократских земаља (2021: 9).

Пажња је усмерена на два усмена жанра: политички виц и гласину. Анализирају се њихове поетичке одлике и функције и указује на места њиховог преплитања све до тачке у којој постају неразлучиви. Жанровски веома блиски, политички вицеви и гласине имају истовестну социјалну и психолошку функцију – да помогну у превазилажењу свакодневних трзавица и тешкоћа изазваних политичком ситуацијом и неутралишу или умање негативе емоције попут страха, социјалне и егзистенцијалне несигурности и фрустрација. Реч је о жанровима чија се блискост заснива на тематизацији истоветних појава и ситуација, којима се приступа са различитим степеном веродостојности. Анастасија Астапова истиче да политички виц тематизује догађаје који се базирају на фикционализацији, док се гласина може сматрати истинитом и може своје утемељење имати у реалности. Премда потенцира да нема разлога за повлачењем строгих генеричких разлика, ауторка трага за интертекстуалним везама између ова два блиска жанра политичког фолклора.

Поглавље *Why Does the Jelly Tremble? Surveillance Rumors and the Vernacular Panopticon* испитује гласине о надзору становништва и страху од могућег денунцирања. Поглавље нуди широк културноисторијски контекст, осврт на друштвене и политичке прилике у прошлости и данас, откривајући да белоруско друштво умногоме баштини идеолошке постулате совјетског режима, а владајући политички поредак функционише као паноптикон и свевидеће око, непрестано надгледајући и претећи казном. Испитани текстови термилошки су одређени као гласине због хетерогености наративних и поетичких одлика, те немогућности да се уклопе у устаљени класификациони систем, при чему се термин 'гласина' показује најобухватнијим, а ауторка не улази у појединости везане за доказивање истинитости садржаја. У великој мери наслеђени из Совјетског Савеза, жанрови попут гласина о надзирању, прислушкивању и денунцирању опстојавају, мењају се и преносе се подстакнути нетранспарентношћу актуелног законодавства и репресивношћу режима. Поглавље осветљава начин на који гласине о надзирању становништва представљају идеалан контекст за настанак политичких вицева, посебно оних који тематизују страх од причања шала с политичком конотацијом.

Друго поглавље *Why Do All Dictators Have Moustaches? Political Jokes in the Authoritarian State* обједињује и анализира жанровски дисперзивне текстове категоризоване у политичке вицевице. Уочена је и истакнута њихова генеричка веза са текстовима хумористичне природе каракте-

ристичним за некадашњу територију СССР-а, као и друга социјалистичка и постсоцијалистичка друштва. Анализа текстова показује да је централна личност савремених белоруских политичких вицева најчешће ауторитарна фигура председника која остаје мета приповедача, баш као што је то случај и са совјетским политичким вицевама. Вицеви о диктаторским брковима представљају савршену метафору недемократски устројених политичких система, те су идеална полазна тачка за разумевање савремених политичких вицева, посебно оних који настају под ауторитарним управљањем. Анастасија Астапова доказује да тип режима утиче на репертоар политичких вицева, па стога и тип политичког хумора зависи од врсте ауторитарне државе. Запажено је да поједини вицеви постоје у већем броју варијаната, од којих неке излазе из опсега политичких тема. Поглавље осветљава стратегије и механизме адаптирања вицева у новом политичком и културном контексту.

Поглавље *Joking about the Fear (of Joking)* истражује политичке вицеве о страху и параноји, проистеклима из репресивне свакодневице и претње казном, али и гласине утемељене у сталној стрепњи од одмазде. Анастасија Астапова истражује зашто људи причају и преносе вицеве упркос опасности којој се излажу, нуди примере вицева о страховању од одмазде и испитује начин на који они опстојавају и циркулишу у свакодневној конверзацији. Посебну пажњу посвећује трагању за специфичним формама вицева о страховањима. Политички вицеви, а посебно вицеви о страху, преносе се у најразличитијим облицима, укључујући и вицеве о вицевама, а њихова блиска веза с гласинама чини жанровске границе међу њима врло порозним.

Четврто поглавље студије *The Making of the President Lukashenko's Official Image and Vernacular Ridicule* осветљава механизме пропагандних техника којима се ствара и уобличава илузорна фигура диктатора, како би се манипулисало уверењима грађана. Поглавље испитује биографију Александра Лукашенка као конструкт пропагандних техника којима се ствара и утемељује патерналистичку представу о актуелном председнику Белорусије. Прича о председниковом детињству послужила је ауторки као добар пример коришћења појединих биографских елемената за политичку промоцију и пропаганду. Председников живот разматра се од рођења и најранијих дана детињства, увек искључиво позитивно, а слика о њему се приказује монолитно, без мана и недостатака, па сама биографија добија назнаке хагиографије. Испитујући реакције грађана, Анастасија Астапова уочава да конструисање званичне биографије председника подстиче бујање политичког фолклора у Белорусији, јер у одговору на то покреће се мноштво шаљивих гласина и вицева у којима се председничка фигура исмева до крајњих граница.

Гласинама о специјалним подухватима око припрема за долазак председника у неко одређено место бави се поглавље под насловом *When the President Comes. Potemkin Villages*. У ставовима испитаника према конструисању и мистификацији стварности откривају се негативна перцепција и иронијски отклон према потемкинизму. Запажа се да у социјалистичкој држави овакав поредак постаје одржива алтернатива демократији и значајно средство за лажно представљање, премда се кроз хумористичне усмене форме попут гласине и вица извргава оштрој осуди и исмева.

Шесто поглавље студије *There is a High Probability of the Mustachioed Dude's Victory: Election without Choice* бави се анализом усмених и интернет гласина и вицева о изборима у Белорусији и наслућеној изборној крађи. Потенцира се међусобна повезаност политичких гласина и политичких вицева и уочава се да због њиховог преплитања некада није могуће жанровски их разлучити. Студија уочава ограничења и тешкоће да се установи прецизнија жанровска дистинкција, те је пажња у овом поглављу у већој мери усмерена ка проналажењу и испитивању жанровских преплитања и интертекстуалних веза.

Истраживање Анастасије Астапове показује да је хумор дубоко укореван у свакодневни живот и да се у изобиљу може пронаћи у свакодневној конверзацији Белоруса, те да он коментарише и рефлектује многобројне актуелне друштвене и политичке теме. Студија настоји да опише и објасни фолклорну грађу која настаје и опстаје насупрот јавним материјалним сведочанствима о савременом политичком и социјалном уређењу и свакодневици, и насупрот конструисаним и пропагандним настојањима да се реалност схвати и прикаже другачијом него што то заиста јесте. Истакнуто је да се мало која земља може похвалити обиљем политичког фолклора који још увек циркулише усменим путем у свакодневном животу становника.

Користећи се емском перспективом, Анастасија Астапова осветљава свакодневни живот Белорусије онако како га и сами грађани виде и открива начин на који они доживљавају своју позицију у постсовјетском аутократском поретку. Методолошки приступ студије у извесној се мери заснива на ревизионистичкој критици тоталитаризма, при чему је примат дат аутобиографским сећањима и другим сведочанствима у првом лицу о начину живота у недемократски устројеним друштвима. Ауторка, међутим, вешто избегава замке оваквог приступа, трудећи се да своју пажњу усмери ка испитивању свакодневног живота обичних људи, у коме они остају главни актери, без тенденције да их представи као пасивне и подређене друштвеном поретку. Студија обједињује аргументоване ставове и образложења двеју опречних страна – опозиционо

оријентисаних саговорника и ревносних конформиста, пружајући увид у хетерогеност белоруског друштва. Упркос делимичној изолацији, белоруски политички фолклор не показује одлике изразито локалног, па се исти заплети и мотиви проналазе и међу другим народима. Резултати истраживања на тему политичког вица и гласина у Белорусији представљају драгоцену допуну и освежење постојећих сазнања из области политичког фолклора. Студију одликују промишљено излагање и значајки интердисциплинарни приступ постављеној проблематици, што је чини подстицајном за даља разматрања о политичком фолклору и улози хумора у њему и у осталим постсоцијалистичким друштвима.

мср Ана Милинковић
Институт за књижевност
и уметност, Београд
Е-пошта: anagarsija93@hotmail.com

Примљено: 27. 10. 2022.
Прихваћено: 10. 11. 2022.